
MIDDELEEUWSE HERPETOLOGIE

DEEL 2: PLINIUS DIE MAECT ONS CONT

Door: Marcel van der Voort, Heerbaan 14, 5721
LS Asten.

Inhoud: Inleiding - Plinius die maect ons
cont - Literatuur.

INLEIDING.

In het eerste deel van "Middel eeuwse herpetologie" is alleen dát gedeelte van Van Maerlants inleiding uit het zesde boek van *Der Naturen Bloeme* aan de orde geweest, waarin Aristoteles als bron functioneerde. Deze keer komt het gedeelte aan bod waarin Plinius ons zijn kennis over slangen meedeelt.

Plinius Maior leefde van 23 of 24 tot 79 na Chr. Aanvankelijk was hij officier in het Romeinse leger, maar tijdens het bewind van Nero wijdde hij zich aan de literatuur. Hij had een brede wetenschappelijke belangstelling die hem zijn leven heeft gekost: in 79 na Chr. spoedde hij zich naar de uitbarsting van de Vesuvius. Hij is er niet levend van teruggekeerd.

Er is slechts één van zijn zeven werken bewaard gebleven, zijn *Naturalis historia*, een werk dat zijn brede wetenschappelijke belangstelling verdraagt. Het handelt over geografie, ethnologie, antropologie, fysiologie, zoölogie, botanie, mineralogie en metallurgie. Er komen 20.000 zaken in aan bod en Plinius raadpleegde daarvoor 473 auteurs.

Belangrijk voor ons is nog om te weten -want we zullen daarmee geconfronteerd worden- dat zijn grote liefde voor de natuurwetenschap omgekeerd

---

evenredig is geweest met de nauwkeurigheid waarmee hij haar beoefende: in zijn encyclopedische oppervlakkigheid staan veel onnauwkeurigheden en hij is weinig kritisch.

PLINIUS DIE MAECT ONS CONT.

*"Plinius die maect ons cont,
30 Als dat serpent enen man wont,
Dat daerde selve wreect den man,
Want in haer et niet gheduren en can,
Ende moet sterven daerna saen."
(vss 29-33)*

Op gezag van Plinius vertelt Van Maerlant ons, dat een slang¹er zelf het slachtoffer van wordt als ze een mens verwondt, want ze kan dan niet blijven leven en moet daarna spoedig sterven. Voor een slang zou bijgevolg hetzelfde gelden als voor een bij, die, na gestoken te hebben, ook sterft.

*"Elc serpent en mach verslaen
35 Altoes maer enen man te samen,
Sonder salamander bi namen.
(vss 34-36)*

Een slang kan altijd maar één mens tegelijk doden, weet Plinius te vertellen, met uitzondering van de salamander. Deze laatste toevoeging is bevreedend. Ze impliceert namelijk, dat de salamander in de tijd van Van Maerlant nog, werd ingedeeld bij de slangen, en dat dit dier giftig zou zijn. De salamander immers -waarover het verhaal ging in de Middeleeuwen dat hij in het vuur kon leven- zou wél in staat zijn meer dan één mens tegelijk te doden.

---

*"Plinius spreect dat vander gallen
Dat venijn coemt hem allen."
(vss 37-38)*

Blijkbaar was er in de Middeleeuwen nog niet veel bekend over het gifsysteem van slangen. Plinius stelt de gal aansprakelijk voor het gif, iets wat overigens wel te verklaren valt: in veel gevallen is de gal er de oorzaak van dat vlees bijv. gedennatureerd wordt, als bij het schoonmaken van een slachtdier de gal beschadigd wordt.

*"In den winter crupen si ghemene
40 In aerde, in boemen ende in stene;
Metten lentine coemen si voert."
(vss 39-41)*

Beter observeerder is Plinius geweest, toen hij schreef over het winterslaapgedrag van (sommige) slangen: in de winter kruipen ze gezamenlijk onder de grond, in bomen en onder stenen, in de lente komen ze weer tevoorschijn.

*"In Yrlant, als men over waer hoert,
En mach altoes gheen serpent sijn,
Noch niet dat draghen mach venijn;
45 Ja, Iertsche aerde vintmen hier,
Werptmense op een ghevenijnt dier,
Weder et es clene of groet,
Et blivet op der stede doet."
(vss 42-48)*

We stuiten in deze passage weer op een typisch voorbeeld van Middeleeuwse waarheid. Van Maerlant vertelt "over waer" dat er in Ierland geen slangen zijn, noch andere dieren die giftig zijn. Terloops merk ik op, dat men er blijkens deze mededeling in de Middeleeuwen vanuit ging, dat álle slangen giftig waren. Bij de bespreking van enkele

---

afzonderlijke soorten, komen daarvan duidelijke voorbeelden.

Dat er in Ierland geen giftige slangen voorkwamen, lag aan het feit dat de aarde er een magische kracht bezat: als men Ierse aarde op een giftig dier wierp, werd het t^{er} plekke gedood, of het nu groot of klein was. Van Maerlant vervolgt met een historisch incident:

*"Dies leesmen dat wilen gheschiede
50 Tusschen den Inghelschen ende den Scotten
lieden*

*Ene werringhe op een eylant.
Die Yrsche hesceden te hant,
Datmen serpente in dat lant brochte.
Waer daer sulc dier dat leven mochte,
55 So soude dat lant der Scotten wesen,
Ende storven si, et bleve hem bi desen.
Men deet, ende die woorme storven:
Dus hebben die Yrsche tlant verworven."
(vss 49-58)*

"Op een keer", vertelt Van Maerlant ons, "was er twist gerezen tussen de Engelsen en Schotten over een eiland. De Ieren eisten meteen, dat er slangen op dat eiland gebracht werden. Als de slangen zouden blijven leven, dan was het eiland voor de Schotten, gingen ze echter dood, dan viel het toe aan de Ieren. Zo gezegd, zo gedaan en de slangen stierven, zodat het eiland voor de Ieren was." (n.b.: versregel 50 is vermoedelijk corrupt, omdat hier sprake is van Engelsen en niet van Ieren. In een ander handschrift van *Der Naturen Bloeme* is dan ook sprake van "dIngelsce ende Hirsce liede".)

Tot zover raadpleegt Van Maerlant Plinius. Voor het laatste gedeelte van zijn algemene inleiding baseert hij zich op wat minder illustere auteurs. Die komen samen een volgende keer aan bod.

LITERATUUR

Maerlant, Jacob van, "Der Naturen Bloeme"
Ed. dr. E. Verwijs, 1878.
Herdruk 1980.